

Szombati-Gille Tamás

Falra fújt generáció

Váradí graffitisek az ezredfordulón

A '90-es évek végén a kábeltévé és az internet elterjedése katalizátorként hat a nyugatról beáramló „hiphop kultúra” ismertté válására, mely a nagyváradí fiatalság lelkében befogadó közegre talál. A közös érdeklődési kör különböző nemzetiségű és háttérű tizenéveseket kovácsol össze a közparkokban. Ezek a társaságok kezdik el művelni a Sebes-Körös-parti városban a négy szubkultúrát, ami a hiphop alappilléreit jelenti: a graffiti mint leírt szó, a rap mint kimondott szó, a breaktánc mint testbeszéddel kifejezett szó, valamint a beatbox és a lemezlovasság mint az alapritmus, amely az egész mozgalmat összeköti.

Kudelász „Kudi” Balázs

Alighogy meghaladjuk az ezredfordulót, az épületek falain megjelennek az első tegek (angol eredeti: tag), ezek a filctollal vagy hibajavítóval felkent, stilizált aláírások, amikkel a különböző bandák és graffitisek jelölik meg területük határait a városban. Az új médiumot egyesek művészetnek, mások vandalizmusnak tekintik, de mindenképpen lázadásban gyökerező önkifejezési forma. Erről a forrongó időszakról beszélgettünk a jelenség két meghatározó váradí alakjával, **Kudelász „Kudi” Balázssal** és **Kucsera „Kuka” Norberttel**.

Amikor a tag még nem volt „hash”

„Számomra a tegeles csak mellékhatás volt. Az egész azzal kezdődött, hogy megjelent az internet. Onnan vettük át az új trendeket. Például 2001-ben alapítottunk egy breaktáncsapatot Madhouse néven. Akkoriban még egy se volt a környéken, így nem volt kitől eltanulnunk. Az egyetlen forrásunk az internet volt. De ezt olyan kezdetlegesen kell elképzelni, hogy még nem volt se YouTube, se videók. Semmi ilyesmi. Szöveges fájlokat töltöttünk le a netről, amiben valaki szavakkal írta le a táncmozdulatokat angolul, és az alapján próbáltuk megcsinálni a való életben. Volt, amikor

napokat töltöttünk azzal nyáron, hogy az MTV-ről felvegyük videókazettára az összes gagy zenei klipet, amit egyébként utáltunk, de volt bennük öt menő breaktáncmozdulat, amit eltanulhattunk. Körülbelül ez volt a helyzet a graffitizéssel is: fogalmunk nem volt, hogyan működnek a dolgok, ám találtunk pár vagány képet a neten és azokat próbáltuk meg reprodukálni. Eleinte papírra rajzoltam sokat, meg pólókra, nadrágokra. Órák alatt, az iskolában telefirkáltam a jegyzetombómet” – meséli **Kudelász Balázs**, aki a nagyváradai Ady Endre Líceumban végzett 2003-ban, majd egy közel tízéves budapesti kitérőt követően az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol az IT-szektorban felnőttképzéssel foglalkozik. Jelenleg Pittsburghben él feleségével, két gyermekével és három kutyájával.

Akkoriban a telefondrótos, ún. dial-up internet olyan lassú volt, hogy órákba telt letölteni egy alig néhány megabájtos zenefájlt, ez idő alatt pedig bőven volt alkalmuk a fiataloknak a legmenőbb grafikákat böngészni, másolgatni, amiből később ihletet merítettek a saját tegjeik elkészítéséhez. Előfutára és ihletője volt ez a trend a mai online hashtageknek. De míg a diez-jel kettőskeresztjéről „hash”-nek nevezett digitális teggek a katalógizálásra, beskatulyázásra szolgálnak, addig a '90-es években felnőtt fiatalok falra firkált tegjei ennek épp az ellenkezőjéről, az egyéniségről és önkifejezésről szóltak.

„A csel az volt, hogy a teg olvasható legyen, de ne könnyen. Vagyis ha valaki ránézett, hirtelen nem tudta, hogy az micsoda. Időt kellett szánni rá, hogy az ember kibogarássza betűről betűre”

– mondja Balázs, akinek „BCD” vagy „Kudi” volt a tegneve.

A huligánság kezdetei

„Nyolcadikos voltam, amikor elterjedt Váradon a kábeltévé, és onnantól kezdve tudtunk külföldi csatornákat nézni, ilyen volt például a német Viva TV vagy az amerikai MTV, ahonnan lehetett inspirálódni a különböző szubkultúrákról. Egy éven belül jelent meg a korszakot meghatározó két ikonikus zenei videó, a Bomfunk MC *Freestyler* című száma, valamint a legendás román breakdance-együttes, a *Simplu Provocarea* című klipje. Onnantól kezdve minden iskolai szünetet azzal töltöttünk, hogy arrább toltuk a katedrát, és próbáltunk kézen állni meg a hátunkon pörögni az osztályterem padlóján. Kilencediktől esti tagozatra kerültem, ezért napközben rengeteg szabadidőm lett, és elkezdtem a múzeumkertbe járni breakelni, míg mások bicikliztek, gördeszkáztak. Akkor még

Kucsera „Kuka” Norbert

Kuka alkotás közben

fogalmunk sem volt arról, hogy ezek mind a nagy hiphop kultúra ágazatai, de egyik a másikhoz vezetett, sok új baráttra tettem szert, és végül megismerkedtem a graffitizéssel is. Eleinte csak a gördeszkák aljára és cipőkre firkáltunk. Később a breaktánccon keresztül megismerkedtem egy román hiphopos sráccal, akit szintén érdekelt a graffiti, és egy másik margittai grafferrel, aki nagyon szépen rajzolt, és összeverődtünk egy bandává. Ehhez az időszakhoz tudom kötni a huligánkodás kezdetét az életemben” – meséli **Kucsera Norbert**, akinél a kamaszkori csínytevés végül hivatássá nőtte ki magát, hiszen a korai graffitis tapasztalatokból merítkezve 2005-ben reklámgrafika szakra jelentkezett a Partiumi Keresztény Egyetemen, amit sikeresen el is végzett, és jelenleg egy felhasználói élmény optimalizálásával

foglalkozó, ún. UX design cégnél dolgozik Nagyváradon.

Attitűdök

Mint mondja, az ezredfordulón a csapatszellem adott hajtóerőt az igazi graffitizéshez. Heti rendszerességgel szerveztek hiphop témájú találkozót a rogéiuszi játszótéren, a Petőfi parkban és a barokk palota kertjében, ahol a fiatalok beatboxoltak vagy freestyle-oztak. Sokakat foglalkoztatott a graffiti is, de a legtöbben megmaradtak annál, hogy papírra rajzoljanak.

„Mi viszont egyarány nagy bátorsággal elmentünk és összemocskoltunk mindent. Néha nem lett olyan szép, mint azoké a srácoké, akik otthon, füzetbe rajzoltak, de nálunk megvolt az attitűd. Nekik meg esetleg több rajz-tehetségük volt, csak nem volt annyira

attitűdjük, hogy azt gyakorlatba is ültessék” – fogalmaz Norbert.

Egy graffitizés forgatókönyve

Mint meséli, minden egy ötlettel kezdődött. Valaki kiszemelt egy megfelelő helyet a városban, egy másik meg kitalált hozzá valami menő grafikát. Megbeszélték, hogy hánykor és hol találkozni, majd mindenki izgatottan várta az akciót, ami többnyire sötétedés után kezdődött, de nem túl „meredek” órában, mivel mindannyian tinédzserek voltak, és reális időben kellett hazaérni, hogy otthon az „ősök ne panaszkodjanak”. Ezért a tevékenység főként este 21 és éjjeli 1 óra közé korlátozódott.

Míg a grafferek alkottak, egy-két társuk az utcákon állt, figyelve, nem téved-e arra egy járőr. Ha gáz volt, jeleztek egymásnak és mindenki lelécelt, amerre tudott. A futással és rendőri igazoltatásokkal járó adrenalin a szórakozás része volt, mint ahogy az is,

hogy kis idő múltán visszatérjenek a helyszínre, ha valaki korábban megzavarta őket, és nem sikerült befejezni a művet.

Egy időszakban trenddé vált a városi grafferek körében az is, hogy minél magasabb helyekre fújjanak, így gyakran testi épségüket kockáztatva mászták meg a kerítéseket vagy a könynyebben elérhető emeleti erkélyeket. Az sem számított, ha a lehetetlen helyre fújt művet nem láthatta senki. Elég volt az, ha a többi graffer tudott róla. A szemükben ez presztízsnak számított.

Íratlan szabályok

A betyárbeccsület mellett ennek a világnak is volt egy belső etikettje, amit a jelenkori graffitisekkel ellentétben az akkoriak még komolyan vettek. „Egyértelmű volt, hogy nem festünk templomra, múzeumra vagy műemlékre. Próbáltuk kerülni a magánházakat is – helyettük tömbházakra és olyan közterületekre koncentráltunk,

Munkaeszközök a '90-es évek miliójében

Illusztráció készül egy nagyváradai gyermekotthon elrozsdásodott kerítésére

amiket elhanyagolt az önkormányzat. Nem festettünk rá mások graffitijére sem. Ez különösen a nagyváradai közösségre volt jellemző, mivel bőven voltak szabad falak a városban, nem kellett rivalizálnunk” – meséli Kucsera Norbert, majd gyorsan hozzáteszi: nem festettek politikai tartalmakat és nem is kampányoltak senki mellett.

Ha tehát a tárgyalt időszakban mégis megjelentek politikai töltetű stencilek a váradai falakon, azok csupán a megvalósítási eszközükben voltak hasonlatosak, de markánsan elkülönültek a valódi grafferek világától. „Nem láttuk értelmét annak sem, hogy trágár szavakat firkáljunk a falra, és nem festettünk »Szeretlek, Mari!« stílusú feliratokat sem. Ezek nem voltak a szubkultúra részei” – teszi hozzá.

Forró helyzet a váradai állomáson

„Nem vagy igazi graffer, amíg nem fújtál vonatra” – szögezi le Norbert, aki egy kalandos történetet is meg-

oszt bandája törekvéseiről. „Egyszer a váradai vasútállomásra mentünk festeni. Teggettünk ott már korábban is, de ezúttal fújni akartunk. Magunkkal vittünk egy külföldi arcot is, akivel interneten ismerkedtünk meg, és kifejezetten ezért jött Váradra. Először besétáltunk felmérni a terepet. Használton kívüli vagonok nem érdekelték bennünket. Aktív szerelvényekre pályáztunk, amik elvitték a hírünket más városokba. Tapasztalatból tudtuk, hogy körülbelül mennyi időt lehetett eltölteni nyugodtan, mielőtt valaki kiszúrt volna, úgyhogy elkezdtünk fújni. De a külföldi srác művészebb volt, és kicsit többet pepecselt a kellesténél. Észrevettük, hogy a távolból megindult felénk néhány vasúti ellenőr, úgyhogy leléptünk, de nem mentünk messzire, csak megbújtunk a régi épületnél, hogy később visszamehessünk és a srác befejezhesse a művét. Kis idő után arra jött egy ellenőr egy csendőrrel, és még kutya is volt velük. Nem volt mit tenni, rögtönöznünk kellett. Amikor meg-

Az Ady Endre Líceum sportpályáját díszítő versenyművek egyike, Kudi '99-es alkotása

szóltottak, előadtuk, hogy csak vizelni mentünk a vágányok közé, és nem tudtunk semmit a vandálokról, akiket kerestek. Eleinte azzal fenyegettek, hogy bevisznek a rendőrségre, de mi tartottuk magunkat a történetünkhöz, így végül megúsztuk annyival, hogy kikísértek minket az állomásra. Mindezt úgy, hogy nekem közben egy egyliteres kanná volt a pulcsim ujjába dugva, a srácnak meg négy, a mellényében és a zsebeiben. Az öröknek valószínűleg nem lehetett sok tapasztalatuk, mert nem ismerték fel a jellegzetes glük-glük hangot, ahogy minden lépésünknel meglötytyent a ruhánkba rejtett festékes palack” – meséli Norbert.

Utcától az iskolafalig

Vele ellentétben Kudelász Balázs többnyire egyénileg dolgozott. 2000-ben „követte el” első utcai graffitijét. A

Limp Bizkit együttes *Significant Other* című albumának borítójáról reprodukálta a stilizált feliratot az egykori Voința sportpálya hátsó falánál. „Egyik nap felrajzoltam a körvonalakat krétával, alig kivehetőn, aztán másnap este visszamentem sötétedés után és megcsináltam spray-festékekkel. Nagyon büszke voltam rá. Mindig arrafelé sétáltam haza a suliból, hogy lássam, megvan-e még” – meséli.

A graffitizésnek ugyanis általános jellemzője a tűnékenység. Az utcai művészek mindig annak tudatában készítik el alkotásaikat, hogy akár már másnap lemoshatják vagy lefesthetik azokat, sőt idővel az egész falat lebonthatják, amire fújták. Ritkák és különlegesek az évekig fennmaradó falfirkák.

Mivel az utcai graffitizésnél a lebukás veszélye miatt szűkös időkerettel kellett dolgozni, Balázs és társai más utakat

is kerestek ahhoz, hogy igényesebben kidolgozott műveket alkothassanak.

A váradi pedagógusok szellemi nyitottságát jelzi, hogy nem gátolták, hanem bölcs előrelátással támogatták a fiatalok szárnypróbálgatásait az új önkifejezési formákban. Így történt, hogy a Debreczeni Sándor vezette diáktanács engedélyt kapott rapbulik és graffitiversenyek megszervezésére az Ady Endre Líceumban Jankó-Szép Sándor igazgatósága alatt.

Graffitizésre az intézmény futballpályáját, a szomszédos kisegítő iskolától elválasztó hátsó falat jelölték ki, amit erre a célra fehérre is festettek. Ezen biztosítottak helyet öt-hat versenyzőnek, bár eleinte nem sokan jelentkeztek, mert annyira új volt az egész. De az adys graffitiverseny hamar népszerűvé vált, évi rendszerességgel megszervezték, és más iskolák is átvették a kezdeményezést, például az Eminescu-líceum, amelynek sportpályáját mindmáig látványos és sokszínű alkotások

Mulandó művészet az Akadémia utcán, régen és most. Az egykori Voința pálya hátsó falát lebontották az új parkolóház építésekor, a város egyik legrégebbi graffiti-falának emlékét így már csak a Google-térkép őrzi

díszítik. „Ezek a versenyek azért voltak jók, mert a szervezők festéket is biztosítottak hozzá, mivel akkoriban a festékszóró nagyon drága volt, magunknak nem tudtuk volna megvásárolni” – meséli Kudelász Balázs.

Az ilyen jellegű kezdeményezések tehát eszközöket és biztonságos közeget biztosítottak a fiataloknak ahhoz, hogy legális keretek között tovább fejleszthessék a készségeiket, amiket korábban csak utcán és sietve próbáltak ki.

Fizetett megrendelések

Ugyanebből az okból vállaltak szívesen fizetett beltéri munkákat is barátikkal, ahol jobban elmerülhettek egy-egy műben. „Volt, aki megkért minket, hogy fűjjünk valami menő cuccot a hálósobájába. Tiszta jó biznisz volt, mert graffitizhattunk, és a végén megkaptuk a festéket, ami megmaradt” – meséli Kudelász.

Hasonlóan vélekedik Kucsera is, aki saját bandájával szintén dolgozott megrendelésre. Így lett például graffitis logója egy váradi fitneszteremnek, valamint Dalí-művek által ihletett falfestménye két váradi „köpködős” kocsmának: egy a Kossuth utcán, a Fuchsl-palotával szemben, egy pedig a Sztaroveszky utcán, a jelenlegi Tuning Shop mellett helyezkedett el. „Anyagi szempontból nem volt jó biznisz, de festhettünk, és annyi zsebpénzt csináltunk, amiből kitalt a belépő a Félsgiget Fesztiválra. Már csak szórakozásból is vállaltunk ilyeneket” – mutat rá Norbert.

Egyetem után komolyabb megrendeléseken is dolgozott. Így például évfolyamtársaival a nagyenyedi bör-

tön felkérésére a fegyintézet udvarára készített illusztrációt, ami a fogvartartottak hangulatát volt hivatott javítani. Az általa kitalált falfestmény egy afrofrizurás alakot ábrázolt, aki a bokájához láncolt súly ellenére az égbe száll. „Három nap alatt készültünk el vele. Sötétedés után is dolgoztunk, és belefoglaltunk egy kisebb workshopot is a művészibb hajlamú rabok részére” – meséli.

Graffitis találkozó Váradon

Egy Life nevű független ifjúsági szervezet rendezésében egyébként nemzetközi ifjúsági találkozót is tartottak Nagyváradon a 2000-es évek derekán, amelynek témája az volt, hogyan kommunikálnak graffiti által egymás közt a különböző nemzetek. „Szerencsére mi is részt tudtunk venni az egyhetes rendezvényen, aminek a keretében több váradi középiskolába is elmentünk festeni. Voltak résztve-

vők Spanyolországból, Hollandiából, Belgiumból, Máltáról. Nem volt mindenki graffitis, de a spanyolok és a hollandok nagyon komoly szinten tolták” – idézi fel Norbert.

Egy korszak vége

„Az egészben azt élveztük leginkább, hogy társaságban voltunk, és volt egy közös célunk, ami lefejtett minden nemzetiségi és nyelvi különbséget közöttünk. Mindegy volt, hogy kövér voltál vagy sovány. A lényeg az volt, hogy graffitiztél. Még az sem számított, hogy jól vagy rosszul. Ha érdeklődtél a dolog iránt, és benne voltál a balhében, még ha csak az által is, hogy őrt álltál a többieknek, akkor ugyanolyan teljesjogú tagja voltál a bandának, mint az, aki könyékig festékes lett, miközben fújt a falra” – mondja Kucsera Norbert.

„A graffitis éráma vége azzal kezdődött, hogy megjelentek nagyon szép új tegek a városban, olyan személyek mű-

„Enjoy” – emlékeztet az élet kiélvezésének fontosságára a városban fellelhető egyik legrégebbi buborékbetűs graffiti a Széles utcai piaccal szemben, 1999-ből. Alkotója ismeretlen

Kuka egyik alkotása

vei, akik nem tartoztak a bandánkhoz, és akikkel kalandos úton sikerült megismerkednünk. Mindig is úgy gondoltam, hogy mivel csak egy maroknyian voltunk a városban, kár lett volna rivalizálni, és hosszú távon mindenkinek egészségesebb az összetartás. De volt a társaságban olyan személy, aki azt gondolta magáról, hogy ő az első graffitis Váradon, és azt érzékeltette, mintha az ő jóváhagyása kellene ahhoz, hogy mások is alkothassanak, különös tekintettel az új arcokra. Nekem ez nem tetszett, és ebből a konfliktusból született is egy sablon, amivel akkoriban telefűjtam a várost, és sok helyen még most is látható. A másik banda pedig, bár kapcsolatban maradt a mienkkel, mégis külön utakon járt tovább. Nagyon

szépen dolgoztak, szoros kapcsolatban a hiphop más ágazataival – DJ-kkel, rapperekkel – csomagban művelték ezt a szubkultúrát, több iskolában is hivatalosan festettek, és végül országos hírnévre tettek szert” – meséli.

Bár az ezredfordulós boom óta sokat mérséklődött a jelenség, tény, hogy a tegek és graffitik bizony sokak szemében most is zavarók tudnak lenni. Jelenlétük mégis egyértelmű mutatója annak, hogy van ifjúság és van forrongó ifjúsági élet egy adott városban. Váradon ez mostanság egyre kevésbé jellemző, és ez a hiány a kulturális rendezvények egyoldalúságában is megmutatkozik, különös tekintettel arra, hogy milyen mértékben képesek megmozgatni a fiatalokat.